

Варивончик Анастасія Віталіївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент Київського університету ім. Б. Грінченка
varivonchik@ukr.net

ВИРОБНИЦТВО ТРИКОТАЖУ В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ УКРАЇНИ

Метою дослідження є функціонуванням традиційних народних мистецтв, висвітлення обставин виникнення та відстеження історичної еволюції унікального українського художнього промислу, відомого як трикотажне виробництво, яке досягло значного розвитку у виконанні речей і одягу з українським національним орнаментом. **Методологія** дослідження ґрунтується на використанні спостережень історичного, культурологічного та мистецтвознавчого аналізу. **Наукова новизна** полягає у розкритті фактів, розвитку ткацтва, яке у подальшому сприяло таким напрямкам як прядіння, плетення, в'язання та трикотажна промисловість на території України. Доводиться, що вироби, виконані на трикотажних фабриках, були дешевші за ткацькі, тому розвиток трикотажного виробництва поширювався і надавав можливість виконувати різноманітні речі одягу, вживаючи елементи українського орнаменту. **Висновки.** На основі аналізу історичного розвитку художньої промисловості з виготовлення трикотажних виробів на фабриках зосереджено увагу на будинках моделей. Один із них – київський будинок моделей «Хрещатик» – відігравав провідну роль у розвитку моди традиційної, повсякденної, святкової тематики, спортивного одягу для усіх верств населення.

Ключові слова: традиції, художня промисловість, машини-автомати, артілі, школи, художники-модельєри.

Варивончик Анастасія Віталіївна, кандидат искусствоведения, доцент,
доцент кафедры изобразительного искусства Киевского университета имени Бориса Гринченка

Производство трикотажа в контексте художественных промыслов Украины

Целью исследования является функционирование традиционных народных искусств, освещением обстоятельств возникновения и отслеживания исторической эволюции унікального украинского художественного промысла, известного как трикотажное производство, которое достигло значительного развития в исполнении вещей и одежды с украинским национальным орнаментом. **Методология** исследования основывается на использовании наблюдений исторического, культурологического и искусствоведческого анализа. **Научная новизна** заключается в раскрытии фактов, развития ткачества, которое в последующем способствовало таким направлениям как прядение, плетение, в'язання и трикотажная промышленность на территории Украины. Подтверждается, что изделия, выполненные на трикотажных фабриках, были более дешевыми чем ткацкие, поэтому развитие трикотажного производства распространялось и предоставляло возможность выполнять разнообразные вещи одежды, употребляя элементы украинского орнамента. **Выводы.** На основе анализа исторического развития художественной промышленности из изготовления трикотажных изделий на фабриках сосредоточено внимание на домах моделей. Один из них – киевский дом моделей «Хрещатик» – играл ведущую роль в развитии моды традиционной, повседневной, праздничной тематики, спортивной одежды, для всех слоев населения.

Ключевые слова: традиции, художественная промышленность, машины-автоматы, артели, школы, художники-модельеры.

Varyvonchyk Anastasia, candidate of study of art, associate professor, associate professor
of department of fine art of the Kyiv university of the name of Boris Grinchenka

A production of the knitted fabric is in the context of artistic trades of Ukraine

The research there is a scantily explored problem in domestic science, related to functioning of traditional folk arts, illumination of circumstances of origin and watching of historical

evolution of unique Ukrainian artistic trade, known as a knitting production which attained considerable development in execution things and clothes with the Ukrainian national decorative pattern. Research **methodology** is base on the use of supervisions of historical, culturological and study of art analysis. **The scientific novelty** consists in opening of facts, development of weaving, which in subsequent was instrumental in such directions as spinning, wickerwork, v'yazannya and knitting industry on territory of Ukraine. It will be that during Soviet Union wares, executed on knittings factories, were more cheap of weaving, that is why development of knitting production spread and gave possibility to execute the various things of clothes, using the elements of the Ukrainian decorative pattern. **Conclusions.** On the basis of analysis of historical development of artistic industry from making of knitwears on factories concentrated attention on the houses of models. One of them is the Kievan house of models «Khreschatik» – played a leading role in development of fashion of traditional, everyday, festive subject, sportwear, for all layers of population.

Keywords: Traditions, artistic industry, machine-cars, artels, schools, fashion designers.

Про традиційне народне мистецтво загалом та його різні галузі, види і різновиди зокрема існує значний корпус наукових досліджень. Так, про мистецтво вишивання писали Л. Кравчук («Вишивка, нариси історії українського декоративно-прикладного мистецтва» 1969), М. Новицькая («Золотая вышивка Киевской Руси» 1972), Т. Кара-Васильєва («Полтавська народна вишивка» 1993), («Українська вишивка» 1993), («Шедеври церковного шитва. XII – XX століття» 2000) та ін. Вишивання в усіх його різновидах – як поширений вид народної творчості – ретельно проаналізувала Р. Захарчук-Чугай («Українська народна вишивка. Західні області УРСР» 1988) та ін., Є. Причепій («Вишивка східного поділля» 2009.) та ін. Подібно виглядає справа і щодо такого різновиду народного мистецтва, як домашнє ткацтво. Його досліджували С. Колос («Українська тканина» 1928), Н. Лебєдєва («Прядение и ткачество» 1956), С. Сидорович («Художня тканина західних областей УРСР» 1979), А. Карась («Історія Кролівецького ткацтва» 2013). Багатомікові історичні та технологічні традиції українського килимарства вивчали: Д. Щербаківський («Український килим» 1927), С. Таранущенко («Килими, історія українського мистецтва» 1968), А. Жук («Український радянський килим» 1973), Я. Запаско («Українське народне килимарство» 1973), Т. Кара-Васильєва («Український килим» 1997), О. Данченко («Народні майстри» 1982) та ін. Деревообробку на Україні досліджували: М. Селівачов («Нові тенденції і проблеми деревообробного промислу, художні промисли : теорія і практика» 1985), Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич «Декоративно-прикладне мистецтво» 1992), Е. Шевченко («Народна деревообробка в Україні» 1997), М. Селівачов («Юрій Шкрібляк і його внесок у розвиток українського образотворчого мистецтва», 2002). Гончарство і кераміку досліджували: А. Арциховский, («Введение в археологию» 1947), А. Августиник, («Керамика» 1957); П. Будников, («Технология керамики и огнеупоров» 1962); У. Кинджери («Введение в керамику» 1967); Н. Воронов («Искусство, рожденное огнем.» 1973), О. Голубец («Декоративна кераміка в сучасному архітектурно-просторовому середовищі (по матеріалах мистецтва декоративної кераміки України 60-х початку 80-х років XX століття» 1984) О. Голубець («Львівська кераміка» 1991), В. Петрашенко («Слов'янська кераміка VIII-IX ст. правобережжя Середнього Подніпров'я» 1992), О. Пошивайло («Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна» 1993.), В. Качкан («Жива Глина: Мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного» 1994), Ю. Лащук («Покутська кераміка» 1998), І. Пошивайло («Феноменологія гончарства: семіотико-етнологічні аспекти» 2000), В. Міщанин («Північна група малих осередків гончарства Опішненського гончарного району (друга половина XIX-XX століття» 2006). Мистецтво декоративного розпису досліджували: Велігоцька Н. І. Біляхи життя і творчості Марії Приймаченко Народна творчість та етнографія. 1938, № 6. Б. Бутнік-Сіверський («Пілагія Глущенко» 1977), Я. Яценко, В. Соловійов («Петриківський розпис» 1982), В. Свенціцька, В. Откович («Українське народне малярство XIII-XX ст.» 1991) Т. Голяк («Таємниця майстерності» 1999), Л.Білякова («Чарівність

петриківського розпису» 2000), Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова («Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» 2005), Про мистецтво Фарфору-фаянсу писали: Бутнік-Сіверський Б. «Український Радянський сувенір», Кара-Васильєва Т. «Творці дивосвіту», Школьна О. «Київський художній фарфор ХХ століття». Видання та публікації про гутне скло здійснили: Ф. Петрякова («Українське гутне скло» 1975), Й. Яцишин, Т. Жеплинський, С. Дяківський («Технологія скла у трьох частинах: Ч.ІІ. Технологія скляної маси» Навчальний підручник» 2004). Також були досліджені та захищені кандидатські дисертації за темами художніх промислів України: Г. Івашків («Декор традиційної української кераміки ХVІІІ – першої половини ХХ століття (іконографія, домінуючі мотиви, художні особливості» 2004), В. Дутка («Килим Північної Буковини ХХ ст.: традиції та новаторство» 2007), О. Дяків («Художні особливості декоративного мистецтва Західного Поділля ХІХ-ХХ ст. (Історія, типологія, стилістичні відміни)» 2007), О. Луковська («Художнє ткацтво Львова другої половини ХХ століття (художні особливості, традиції та новації)» 2007), В. Андріяшко («Київська школа художнього текстилю ХХ століття. (Джерела, Розвиток, Перспективи» 2009), А. Радченко («Дерев'яний та металевий декор у міській архітектурі Гуцульщини і Покуття наприкінці ХІХ, у першій третині ХХ ст. (генезис, типологія, стилістика» 2009), Л. Семчук («Вишивка в народному одязі Українських Карпат ХХ століття (художні особливості)» 2009).

У цих та інших публікаціях даної тематики йдеться про зміст, особливості образної структури, про майстерність умільців, про традиції, зокрема й родині, тощо. Але мало хто з-поміж авторів, – навіть тих, у назвах праць котрих міститься термін «промисел», – звертає увагу саме на виробничий, промисловий аспект народної творчості, хоча згадані, як і інші, не названі тут, традиційні народні мистецтва здавна називаються художніми промислами. Цим і зумовлений вибір теми дисертаційного дослідження: *художні промисли України*.

Численні збірки археологічних знахідок підтверджують, що в часи кам'яного віку – палеоліту, люди займались полюванням, збиральництвом. Використовуючи шкіру вбитих тварин, прикривались у негоду, холодну пору року. В наступні епохи населення збільшується, підвищується ефективність мисливства, водночас здійснюється перехід до більш активних форм освоєння природи, за «збиральництвом» наступає «виробництво»: люди не просто приручають, одомашнюють тварин, вирощують злаки, інші корисні рослини, зокрема льон, коноплі, бавовник, придатні для виготовлення ниток – найпершої передумови виникнення шитва, отже, – тканин [2, 47–70], до яких додається і виробництво трикотажу.

«На початку ХХ ст. в Україні продукується і трикотажні вироби – малими кількостями, кустарним способом. Перші трикотажні фабрики постали у 1915 році в Полтаві та Харкові на базі устаткування фабрик, евакуйованих з Польщі. Напередодні другої світової війни підприємства цих міст і Києва випускали понад 4/5 всіх трикотажних виробів, фабрики Харкова і Полтави понад $\frac{3}{4}$ всього виробництва панчішно-шкарпеткових виробів УРСР. Полтавська прядильна фабрика постачала трикотажним підприємствам бавовняну пряжу. Рукавички випускали в Бердичеві, Житомирі, Полтаві та Прилуках» [7, 317]. «Друга світова війна завдала величезної шкоди народному господарству, у тому числі й трикотажній промисловості. У 1941–1944 роках підприємства трикотажної промисловості зазнали майже цілковитого знищення. Після війни була проведена величезна робота з відбудови й реконструкції трикотажних підприємств. Згодом трикотажна промисловість була відбудована і поширена. Побудовано нові великі заводи: у Харкові, Житомирі, Миколаєві, Одесі, Львові, Сімферополі, Феодосії, Чернівцях, Івано-Франківську, Прилуках, Донецьку, Дніпропетровську, Луганську та ін. На початку 1970-х рр. в Україні працювало 60 трикотажних підприємств. Головні центри трикотажної промисловості: Харків, Київ (Київська трикотажна фабрика ім. Рози Люксембург, заснована 1927, Київська трикотажна фабрика «Киянка» – з 1957), Одеса, Львів, Чернівці, Житомир, Миколаїв,

Червоноград, Мукачеве; за межами УРСР, але на українській етнічній території: Берестя, Пинське» [7, 317].

«У 1950 році виробництва трикотажних виробів досягло довоєнного рівня, а в 1964 році виробництво панчішно-шкарпеткових виробів порівняно з 1940 роком збільшилося у 2,6 рази» [7, 317].

«У цей час темпи розвитку трикотажного виробництва значно випереджають темпи розвитку інших галузей текстильної промисловості. Поступово прийшли до висновку, що виготовлення трикотажного одягу значно економніше й вигідніше для промисловості й насамперед тому, що трикотажне виробництво менш трудомістке, ніж ткацьке. Одяг із трикотажу створюється набагато швидше, ніж з тканини, адже сировини й матеріалів на одиницю продукції в трикотажному виробництві набагато менше. Відповідно, одяг із трикотажу, що виготовлений з тієї ж сировини, що й тканина, набагато дешевше одягу із тканини» [7, 317].

«Починаючи з 50-х років ХХ ст. на території України були побудовані нові підприємства, обладнані сучасними машинами й автоматами, з розробленою технологією. Серед них прядильно-трикотажні комбінати і фабрики з виробництва трикотажного полотна у Великих Луках, Горлівці, Мукачеві та ін. Промислове виробництво трикотажних виробів організовано у всіх союзних республіках.

У 1974 р. трикотажна промисловість включала близько 500 підприємств. Основний принцип розміщення трикотажної промисловості – наближення її до місця споживання» [7, 317].

«Основа полотна, складалась з повздовжніх (вертикальних), які паралельні одна одній у тканині ниток, що розташовані під прямим кутом до ниток утоку (14). Основа з утком утворює ткацьке переплетення. Переплетення бувають двох видів: з навої, і з шпулярника. У першому виді основа прикріплюється у верстаті на вал, що має назву навій. Операція, що перемотує нитки основи з бобини на навій, називається снування (15).

У стародавні часи наші предки для снування застосовували ручні прилади «рутки», «снувальниці», у сучасному світі цим займаються снувальні машини» [1, 288].

У випадку снування може проходити процес *шліхтування*, якій відбувається за допомогою спеціального розчину, і надає ниткам еластичності, гладкості і міцності. У виробництві ворсового ткання, навій не використовується, а подається основа з бобин у верстат за допомогою «шпулярника» [1, 288].

Під час виконання складної ворсової структури до верстату подаються декілька основ, де нижня основа має назву *корінна*, а верхня називається *притискна*. Основи характеризуються за шириною, кількістю ниток, щільністю, хімічним складом, кольоровістю (один колір і багатокольорова гамма) [1, 288].

Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття ткацькі верстати почали впроваджувати у виробництво. «На верстатах застосовувались проміжні пакування великих розмірів (бобін), які розміщувались на станині верстата; після кожного просування прокладальника нитка утоку обрізалась.

Залежно від способу прокладання утокової нитки розрізнялись без човникові верстати з малогабаритним прокладчиком утоку, пневматичні, гідравлічні, рапірні і пневморрапірні. Набули поширення ткацькі верстати з малогабаритним прокладчиком утоку. Прокладчик пружинним затиском захоплює кінець утокової нитки, сходить з бобини, і, переміщаючись у скеровувальні гребінці, прокладає нитку в зеві зі швидкістю 23–25 м/с. Маса прокладальника близько 40 грамів» [1, 288].

Кількість моделей ткацького верстату почала зростати, додалися «пневматичні», «гідравлічні» і «рапірні». На «пневматичних», в яких прокладання утокової нитки сходило з бобини, здійснювалось струменем стисненого повітря або

14 Уток – сукупність поперечних (горизонтальних), паралельних одна одній ниток у тканині.

15 Снування – переплетення ниток, підготовка основи для ткання.

крапельної – струменем води. Стиснене повітря подавалось під тиском до 3×10^5 н/м² (3 кгс/см²); на «гідравлічних» верстатах краплинні струмені води викидались з сопла під тиском 15×10^5 н/м² (15 кгс/см²). Швидкість прокладання утокової нитки на цих верстатах досягала 35 м/с. «Пневматичні» верстати застосовувались для виготовлення бавовняних і шовкових тканин, «гідравлічні» – для виготовлення тканин із синтетичних ниток (вони не змочувались водою)» [1, 288].

«На рапірному ткацькому верстаті проміжна нитка вводилась у зев захопленнями, укріпленими на кінцях стержнів (рапір) або гнучких металевих стрічок, які здійснювали зворотно-поступальний рух з 2 боків верстата. Рапірні верстати застосовувались в основному для виготовлення суконних тканин і тканин із утком різного вигляду (кольору)» [1, 288].

«У багатозевних ткацьких верстатів (дослідні зразки були у 1974 р. в СРСР і ЧССР) переплетення ниток виконувалось човниками в декількох ділянках по ширині основи, бо відстань між човниками значно менше ширини тканини. Ремизка верстата складається з окремих секцій шириною 2–4 см. Ці секції переміщувались незалежно один від одного за допомогою кулачкового механізму, утворюючи так званий хвильовий (або ступінчастий) зев. У кожній хвилі зеву рухався човник з утоковою ниткою. Переміщення човників відбувалось за допомогою роликів ланцюгового конвеєра, розташованого під нитками основи. Прибій кожної утокової нитки проводився синхронно з рухом човника і може виконуватися, наприклад, за допомогою дисків, встановлених на валу. Між дисками були проміжки, в яких проходили нитки основи. Під час обертання валу проміжна нитка захоплювалась дисками і притискалась до країв тканини. Зарядка човників здійснювалась мотальними головками, які після виходу човника з роботи, намотували на його катушку нитку, завдовжки з одну прокладку. Швидкість руху човників 2 м/с» [1, 288].

У ХХ столітті перспективним було використання багатозевних ткацьких верстатів. Подальше удосконалення і розвиток ткацького верстату, було спрямоване на швидкість роботи верстату і на ще більшу швидкість прокладання утоку.

Завдяки виникненню у ткацтві нових технік і технологій з'являються інші організації праці, які дійшли до індустрії.

90-ті роки ХХ ст. позначились згасанням як невеликих ткацьких осередків, так і потужних у минулому підприємств. Поступово вони припинили своє існування внаслідок браку сировини й попиту на продукцію [2, 47–70].

Варто зазначити, що велику роль у розвитку виробів із трикотажу відігравали і будинки моделей, у яких активно запроваджувалась тематика традиційного мистецтва повсякденного, святкового, спортивного одягу для дітей, жінок, та чоловіків. На базі кращих традицій узорного народного ткацтва працював Будинок моделей трикотажу «Хрещатик».

*Творчий колектив Будинку моделей «Хрещатик» 60-ті роки ХХ ст.
Зліва направо другий ряд третя – Ганна Тимофіївна Калюжна.
Особистий архів автора Г. Калюжної з бесіди [3].*

Офіційно вважалося, що він був створений у 60-х роках, але насправді його існування розпочалося задовго до цього – з артілі. Першим директором була В.П. Жаркова, яка вважається засновником Будинку трикотажних моделей. Потім довгі роки його очолювала Анна Тимофіївна Калюжна.

Колективи українських Будинків моделей поповнювали художники-випускники в основному трьох навчальних закладів: Московського текстильного інституту, Ленінградського художнього училища ім. Мухіної та Львівського художнього інституту (тепер Національна Академія мистецтв). Саме у цих закладах готували фахівців трикотажного виробництва.

Поєднання різних шкіл давало високі практичні результати. У своїй творчості художники-модельєри, які працювали в Україні, орієнтувались як на світовий досвід та міжнародні бренди, так і на традиції українського народного ткацтва, яке слугувало зразком пластичного поєднання фактури тканини та орнаментально-кolorистичного рішення декору, ритмічного чергування елементів орнаменту, гармонійного співвідношення його величини та ширини ткацького полотна [3]. Під керівництвом А. Калюжної Київський будинок моделей «Хрещатик» посідав провідне місце у галузі виробництва трикотажного одягу в СРСР. У ньому розроблялися моделі, які гідно представляли Україну на міжнародних виставках та фестивалях: вироби завжди мали національні ознаки.

*Творчий колектив Будинку моделей «Хрещатик» 80-ті роки ХХ ст.
Зліва направо перший ряд друга – Анна Тимофіївна Калюжна.
Особистий архів автора А. Калюжні з бесіди [3].*

«Починаючи з червня 1970 року у Києві відбувались художньо-технічні ради, організовані Всесоюзним інститутом асортименту виробів Міністерства легкої промисловості УРСР. На порядку денному був огляд моделей одягу для підлітків і молоді. Рекомендації цього форуму істотно позначилися на тенденціях того десятиліття, насамперед моди, всупереч своїй природі – прагненню до безперервних змін та інновацій – «пригальмовує». Учасники художньо-технічної ради розглянули моделі, запропоновані 34 швейними підприємствами і 6 будинками моделей України» [3].

Наприкінці 90-х р. ХХ століття в Україні працювали десятки будинків моделей, включаючи Будинок моделей трикотажних виробів, Будинок моделей шкіргалантереї, Будинок моделей взуття і навіть Будинок моделей спецодягу. Може скластись

враження, що будинки моделей сформували, єдину організацію, та насправді це було не так – діяльність кожного колективу була по суті автономною.

Література

1. Алєнова А.П. Автоматические ткацкие станки СТБ Москва : Легпромбытиздат, 1985. 288 с.
2. Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / голов. ред. Г. Скрипник ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : 2011. Т. 4. 363 с. : іл.
3. Калюжна Ганна Миколаївна. Особистий архів автора з бесіди.
4. Київський національний університет технологій і дизайну [Електронний ресурс] // Машини і автомати кафедри технологій і дизайну: [сайт]. – Текст. І граф. дан. – Режим доступу: Назва з екрана.http://ru.knutd.edu.ua/university/faculties/tlp/tlpttv/tlp_tv_labmachines_photo/ – Дата доступу: 10.12.2015 р.
5. Над науково-технічними проблемами розвитку текстильної промисловості працюють Укр. н.-д. ін-т текстильної промисловості та Ін-т економіки промисловості АН УРСР [Електронний ресурс] // Миколаївська весна у Вікіпедії. – Режим доступу: Назва з екрана. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D/> – Дата доступу: 5. 12. 2016 р.
6. Нечипоренко І. Опыт работы Богуславской фабрики «Победа» по совершенствованию технологии ручного узорного ткачества Москва : Сов. художник, 1974. С. 134.
7. Ніколаєва Т.А.Український костюм: надія на ренесанс. Київ : Дніпро, 2005. 317 с.
8. Снувальна машина. Київський національний університет технологій і дизайну [Електронний ресурс] // Машини і автомати кафедри технологій і дизайну: [сайт]. – Текст. І граф. дан. – Режим доступу: Назва з екрана. http://ru.knutd.edu.ua/university/faculties/tlp/tlpttv/tlp_tv_labmachines_photo/ – Дата доступу: 10.12.2015 р.
9. Художні промисли України : [альбом] / Н.Н. Киселева, Т.В. Кара-Васильєва, Т.В. Придатко. Київ : Мистецтво, 1979. 253 с. : іл.
10. Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (М 21; №0-134390). Промисловість різних областей України, світлина праці майстрів, художників на виробництвах художньої промисловості УССР.

References

1. Alenova A.P. Automatic weaving machine-tools of СТБ Moscow : of Legpromtizdat, 1985. 288 p.s
2. History of the decorative mystery of Ukraine: 5 tons / head. Ed. G. Skripnik; NAS of Ukraine, IMF. M. T. Rils'kogo. Kiev: 2011. T. 4. 363 with. : il.
3. Kalyuzhny Ganna Mykolaivna. Specialties of the author's archives.
4. Kievan national university of technology and design [Electronic resource] of // Machine and automats of department of technologies and design: [site]. it is Text. And count. dan. it is access Mode: Name from http://ru.knutd.edu.ua/university/faculties/tlp/tlpttv/tlp_tv_labmachines_photo/ it is Date of access: in 10.12.2015
5. Ukr work above the scientific and technical problems of development of textile industry. n.-ä. in-t of textile industry and In-t of economy of industry of AN of UKRAINE [Electronic resource] of // is the Mykolaiv spring in Vikipedii. it is access Mode: The name is from ekrana. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D/> it is Date of access: in 5. 12. 2016
6. Nechiporenko I. Opyt of raboty of Boguslavskoy of factory of «Pobeda» for sovershenstvovaniyu tekhnologii hand patterned tkachestva Moscow : Owls. artist, 1974. S. 134.
7. Nikolaeva T.A.Ukrainskiy suit: a hope is on a renaissance. Kyiv : Dnepr, 2005. 317 s.
8. Warping machine. Kievan national university of technology and design [Electronic resource] of // Machine and automats of department of technologies and design: [site]. it is Text. And count. dan. it is access Mode: The name is from ekrana. http://ru.knutd.edu.ua/university/faculties/tlp/tlpttv/tlp_tv_labmachines_photo/ it is Date of access: in 10.12.2015
9. Artistic trades of Ukraine : [album] / N.N. Kisseleva, T.V. Kara-Vasil'eva, T.V. Pridatko. Kyiv : Art, 1979. 253 s. : il.

10. Central state kinofotofonoarkhiv Ukraine of the name of G. S. Pshenichnogo (Mcode 21; 10-134390). Industry of different oblastey Ukraine, picture of labour of masters, artists, is on the productions of artistic industry of USSR.